

Inspirerend preekster: Sojourner Truth

Sojourner Truth (c. 1797-26 november 1883), een abolitioniste en opwekkingsprediker, is in de Verenigde Staten een boegbeeld van de burgerrechtbeweging. Hoewel Nederlands haar moedertaal was, is zij in Nederland nauwelijks bekend.¹ Haar verhaal is echter ook vandaag relevant, omdat zij als rondreizende, prekende vrouw ook vandaag nog een bijdrage kan leveren aan het telkens weer oplaaiende debat in de protestantse kerken over prekende vrouwen.

De geschiedenis van prekende vrouwen is rijker geschakeerd en soms ook beter gedocumenteerd dan we in eerste instantie zouden denken. Voor veel (jonge) vrouwen die, ook vandaag de dag nog, worstelen met de vraag naar de bijbelse legitiemering van hun roeping om het goede nieuws te verkondigen, kan het daarom behulpzaam zijn om te zien in welke traditie zij staan.

Ik behandel daarom in dit artikel Sojourner Truth in de context van haar tijd, namelijk de *Second Great Awakening* (tussen ongeveer 1790 en 1845). Het tweede deel van het artikel laat zien hoe vrouwen in deze periode de Bijbel gebruikten om hun woordverkondiging in het openbaar te rechtvaardigen. De centrale vraag is hoe deze vrouwen hun spreken legitimeerden vanuit de Bijbel en welke strategieën ze gebruikten om te beargumenteren dat zij vanuit de Bijbel geroepen waren om het Woord te verkondigen.

< Sojourner Truth (1797-1883)

Second Great Awakening

De *Second Great Awakening* was een tijd van enthousiasme, stormachtige groei en dynamiek. Rondreizende, prekende vrouwen pasten in dit patroon van ‘geestvervulde’ opwekkingsbijeenkomsten, waarin de hoorders persoonlijk aangesproken werden om zich te bekeren.

In de Verenigde Staten waren in die tijd minstens honderd vrouwen actief als rondreizende predikers. Veel van deze vrouwen waren afkomstig uit de lagere sociale klassen en hadden vaak weinig opleiding genoten. Ook dit paste in het patroon van deze opwekkingsbewegingen: ze hadden duidelijk een *anti-establishment* karakter. Vrouwen gebruikten bijvoorbeeld de tekst: ‘Zo zullen de laatsten de eersten zijn en de eersten de laatsten’ (Mattheüs 20:16). Ze toonden aan dat in het koninkrijk van God bestaande verhoudingen op z’n kop gezet worden en dat zij daarom gemachtigd waren om te preken.

Marginalisatie van vrouwen vond niet alleen plaats vanwege hun *gender*, maar ook vanwege hun sociale klasse. Hun beroep op de Bijbel

verschafte aan hen dus een nieuwe waardigheid: ondanks hun vrouw-zijn en hun geringe opleiding voelden ze zich geroepen om het evangelie te verkondigen. Toch gingen weinigen zo ver om complete gelijkheid met mannen op te eisen. Deze vrouwen beoogden voor het overgrote deel geen ambtelijke of leidinggevende functie.

Langzaamaan begonnen deze nieuwe groeperingen (zoals verschillende methodistische stromingen) zichzelf meer te organiseren en te institutionaliseren. Er kwam steeds minder ruimte voor charismatisch en informeel leiderschap en daarmee ook voor prekende vrouwen. In deze fase kwam er een zekere beschroomdheid op over de prominente rol van vrouwen in deze opwekkingsbeweging en werd hun bijdrage letterlijk uit de boeken geschrapt. Vrij effectief, want weinig mensen hebben nu gehoord van Harriet Livermore (1788-1868), Salome Lincoln (1807-1841) of Abigail Roberts (1791-1841).²

Sojourner Truth, die geboren was in slavernij, zag echter wel een directe link tussen het abolitionisme, vrouwenrechten en het recht van vrouwen om ook in de kerk te preken. Wij zouden haar nu een ‘intersectioneel’ denker noemen. Volgens haar bestond er geen onderscheid tussen vrouwenrechten in de kerk en daarbuiten.

Genre-overstijgend

Sojourner Truth werd geboren als Isabella Baumfree, maar veranderde haar naam in 1843 als teken dat ze als rondreizende prediker de waarheid zou vertellen.³ Het rondreizende karakter van haar prediking bepaalde haar identiteit

dus in sterke mate. Sojourner Truth had nooit de gelegenheid gekregen om te leren lezen. De Bijbel werd dus aan haar voorgelezen, maar ze had een grote kennis van de bijbelverhalen.

In haar prediking kwam telkens hetzelfde refrein terug: de redding die Christus geeft strekt zich ook uit naar de tot slaaf gemaakten. Vanuit het universele werk van Christus vloeit noodzakelijkerwijs de waardigheid én beschermwaardigheid van elk mens voort. Deze theologische basis bracht haar ertoe om te pleiten voor zowel de afschaffing van de slavernij als voor het algemeen kiesrecht voor vrouwen. In haar latere leven kwam daar nog een derde strijdpunt bij: de afschaffing van de doodstraf.

Haar preken en toespraken zijn dus genre-overstijgend: oproepen tot bekering en tot opwekking zijn verweven met haar pleidooi voor de afschaffing van de slavernij en sociale rechtvaardigheid. Boodschap en boodschapper vallen bij haar samen.

Schipperen

Als vrouw in een mannenwereld moest ze telkens schipperen tussen haar ambities en de manier waarop ze op anderen overkwam. Haar stem werd bijvoorbeeld door velen gezien als te mannelijk, te hard en te vreemd. Haar taalgebruik kwam vervreemdend over, maar waarschijnlijk kwam dit doordat Nederlands haar moedertaal was. Onze bekende harde ‘g’ klonk er waarschijnlijk in door.

Doordat ze het land rondreisde, voldeed ze bepaald niet aan het ideaal van vrouwelijkheid dat in die tijd werd voorgestaan. Opvallend is daarom dat ze zich op prentjes, bedoeld om extra inkomsten te verwerven, laat afbeelden als

een nette dame met een keurig breiwerkje op schoot. Zo speelde ze welbewust met de gender-normen: enerzijds laat ze zich huiselijk portretteren, maar met de verworven inkomsten kan ze haar nomadische levensstijl betalen.

‘Ain’t I a Woman’

In 1851 gaf ze een korte toespraak in Ohio op een congres dat pleitte voor de afschaffing van de slavernij. Deze toespraak is bekend geworden onder de naam ‘Ain’t I a Woman’. Sojourner Truth laat daarin zien dat vrouwen op geen enkel vlak onderdoen voor mannen en volledig gelijke rechten zouden moeten hebben. De speech was geïmproviseerd, dus een uitgeschreven tekst is niet bewaard, maar er zijn verschillende versies in omloop van toehoorders die haar woorden naderhand op papier hebben gezet.

Hoewel de woord-voor-woord transcriptie niet bekend is, is deze toespraak de geschiedenis ingegaan als een van de meest krachtige anti-slavernijgetuigenissen. Voor hedendaagse lezers kan de tekst wat lastig te begrijpen zijn, omdat de taal nogal aforistisch gesteld is. Maar in slechts een paar zinnen roept ze een hele theologische wereld op. Zo stelt ze:

‘And how came Jesus into the world? Through God who created him and the woman who bore him. Man, where was your part? But the women are coming up blessed be God and a few of the men are coming up with them.’⁴

De christologische nadruk van Sojourner Truth laat zien hoe ze vanuit het geboortenarratief van Jezus de vanzelfsprekende superioriteit van de man relativeert: ze legt de focus op Maria, maar duidt aan hoe, in lijn met Johannes 1:13,

Christus niet uit de wil van een man geboren is. Wellicht kunnen we haar benadering *proto-queer* noemen: de biologie wordt gerelativeerd om ruimte te scheppen voor het bevrijdend ingrijpen van God zelf die de beperkingen van de biologie overstijgt.

Hermeneutische bloemlezing

Sojourner Truth en de vrouwen in haar tijd gebruikten verschillende hermeneutische strategieën om vanuit de Bijbel aan te tonen dat ze geroepen waren om het Woord te verkondigen. Hieronder volgt een korte bloemlezing, die niet geheel volledig is, maar wel de breedte aangeeft van de teksten waar deze vrouwen uit putten.

Oude Testament

Het Oude Testament wordt op een vanzelfsprekende manier gebruikt om aan de hand van de vrouwelijke protagonisten te beargumenteren dat vrouwen een verkondigende taak hebben. We vinden dus niet een soort proto-bedelingenleer waarin het Nieuwe Testament prioriteit krijgt ten opzichte van het Oude Testament.

De voorbeelden uit het Oude Testament hebben op een directe manier zeggingskracht voor de praktijk van vrouwen in de kerk. De verschillende genres worden door elkaar heen gebruikt zonder een evidente rangschikking, zowel narratieve gedeeltes als wetteksten en profetieën.

Sojourner Truth kende geen ‘scheppingsorde’, maar gebruikte het verhaal van de zondeval op een creatieve manier. In de bekende toespraak ‘Ain’t I a Woman’ (1851) blijkt dat Sojourner Truth uit dit Genesisverhaal heel andere conclusies trekt dan velen voor haar gedaan hebben:

‘I have heard the Bible and have learned that Eve caused man to sin. Well, if woman upset the world, do give her a chance to set it right side up again.’⁵ Een fraai staaltje omdenken: als de zonde dan toch door een vrouw de wereld in is gekomen, geef haar dan in ieder geval de mogelijkheid om het actief recht te kunnen zetten.

De richteres Deborah wordt in Rechters 5:7 ‘moeder in Israël’ genoemd. Deze titel werd in de tijd van de *Second Great Awakening* vol respect ook toegepast op oudere vrouwen die hun sporen hadden verdiend in de opbouw van de kerk.

De toepassing van deze titel, net als de titel van ‘zuster’, laat zien dat deze vrouwen geen wegvagen van hun identiteit als vrouw nastreefden. Ze zagen eerder een nauwe verbondenheid tussen het biologische en het geestelijke moederschap: namelijk het opvoeden tot volwassenheid, wat voor zowel biologische als geestelijke kinderen de kerntaak van een moeder is.⁶

Veel van de vrouwen in deze periode gebruiken bijbelteksten die ook in de latere feministische beweging een rol zouden spelen, over bijvoorbeeld het moederlijke, zorgende karakter van God (Deuteronomium 32:11-12). Maar ze waren ook beïnvloed door hun eigen context, geloofden dat het einde van de wereld nabij was, en waren dus onderdeel van de *revival*-beweging waarin persoonlijke bekering centraal stond.

Naast de narratieve gedeeltes uit het Oude Testament spelen ook de profeten een belangrijke rol. Met name Joël 3, waar we de profetie lezen dat in het laatste der dagen zonen en dochters zullen profeteren. Niet toevallig is deze tekst nu ook weer de titel van een recent en invloedrijk boek over de rol van vrouwen in de kerk.⁷

Nieuwe Testament

Voor Sojourner Truth was de omgang van Jezus met vrouwen in de evangeliën van belang. In ‘Ain’t I a Woman’ zegt ze:

‘The Lady [een voorafgaande spreekster, EDH], has spoken about Jesus, how he never spurned woman from him, and she was right. When Lazarus died, Mary and Martha came to him with faith and love and besought him to raise their brother. And Jesus wept and Lazarus came forth.’

Hier zien we hoe Sojourner Truth in het opwekkingsverhaal van Lazarus de *agency* van Maria en Martha benadrukt: zij kwamen zelf naar Jezus toe.

De vrouwen in de opwekkingsbeweging lazen de Bijbel als het onfeilbare Woord van God. Ze maakten daarom gebruik van het oer-reformatorische principe van het ‘Schrift met Schrift vergelijken’. Op die manier kwamen ze tegenstrijdigheden in de brieven van Paulus op het spoor. Hoe is het mogelijk dat een vrouw altijd moet zwijgen als ze tegelijkertijd haar hoofd moet bedekken als ze aan het profeteren is? Profeteren veronderstelt immers spreken.

Voor Rebecca Miller, een van de rondreizende predikers uit de negentiende eeuw, was Febe een belangrijk voorbeeld. Zij zag Febe als de eerste vrouwelijke prediker. Met beroep op het Grieks beargumenteerde zij dat in de Bijbel dienst-knechten (*‘ministers’* in het Engels) worden gezien als predikers. Als Paulus Febe aanbeveelt, in dienst van de gemeente te Kenchreeën (aldus de NBV) of als diaken verbonden aan de gemeente (volgens de Willibrordvertaling 2012), dan impliceerde dat volgens Rebecca Miller ook een prekende functie.⁸ Opvallend is dus dat deze vrouwen zich de vrijheid toe-eigenden om

de brieven kritisch te lezen en de ‘zwijgteksten’ in de context van het geheel van het Nieuwe Testament te lezen.

Blijvend inspireren

Dezelfde hermeneutische strategieën die vandaag toegepast worden om gelijkwaardigheid te beargumenteren, komen dus ook voor bij zeer diverse vrouwen in de kerkgeschiedenis. Sommige teksten blijken telkens op te lichten, onafhankelijk van de context waarin ze gelezen zijn. Vandaag kunnen we ons dus blijvend laten inspireren door Sojourner Truth en haar tijdgenoten. Veel vrouwen zijn de geschiedenis actief uit geschreven; het is hoog tijd om ze ook weer actief in onze collectieve geschiedenis van het christendom te schrijven.

Sommige van de strategieën die de vrouwen uit de Second Great Awakening hanteerden om hun roeping te vervullen om het evangelie te kunnen verkondigen, worden ook nu nog toegepast. Beth Moore zou je misschien wel de meest in het oog springende parallel kunnen noemen. Met haar bijna één miljoen volgers op Twitter, tientallen boeken met bijbelstudies en *live* optredens bereikt ze een niet te onderschatten publiek.

Net als de vrouwen uit de negentiende eeuw moet ze haar bediening verdedigen tegen mannen die ervan overtuigd zijn dat vrouwen moeten zwijgen en hen het liefst een huiselijke rol zien bekleden.⁹ Zij heeft ook nooit een kerkelijk ambt geambieerd, maar ziet zich geroepen om het evangelie te verkondigen en de Bijbel uit te leggen. Haar radicale christocentrisme¹⁰ lijkt haar als het ware immuun te maken voor aanvallen vanuit de conservatieve status quo,

TIPS BIJ HET THEMA

Websites

www.debatacademie.nl/
Debattrainingen en retorica.

[www.ted.com/tedx/](http://www.ted.com/tedx/events?filter=0&autocomplete_filter=Netherlands)
[events?filter=0&autocomplete_](http://www.ted.com/tedx/events?filter=0&autocomplete_filter=Netherlands)
[filter=Netherlands](http://www.ted.com/tedx/events?filter=0&autocomplete_filter=Netherlands)
Website met TED-x bijeenkomsten in Nederland.

[www.trouw.nl/religie-filosofie/](http://www.trouw.nl/religie-filosofie/preken-voor-50-000-onzichtbare-mensen~bc40cde4/)
[preken-voor-50-000-onzichtbare-](http://www.trouw.nl/religie-filosofie/preken-voor-50-000-onzichtbare-mensen~bc40cde4/)
[mensen~bc40cde4/](http://www.trouw.nl/religie-filosofie/preken-voor-50-000-onzichtbare-mensen~bc40cde4/)
Dagblad *Trouw* over succesvolle preekblogs.

Dissertatie

Arie van der Knijff (2019). *Bevindelijk preken. Een empirisch-homiletisch onderzoek naar bevinding in de prediking binnen de Gereformeerde Gemeenten*. Apeldoorn: Labarum Academic (440 blz.). Promotor: prof.dr. F.G. Immink, co-promotor: dr. T.T.J. Pleizier.

die vrouwen liever naar huis ziet gaan. De opgestane Christus staat centraal. Voor haar is het duidelijk: mensen zijn nooit in staat om een roeping die van God komt te saboteren.

Huidige discussie

Ik schrijf dit op het moment dat de discussie over 'prekende vrouwen' binnen zowel de Protestantse Kerk in Nederland als de Christelijk Gereformeerde Kerken en Gereformeerde Kerken vrijgemaakt weer bovenaan de agenda staat.

In deze discussies speelt telkens weer de verlevting van 'vrouw, ambt en preekbevoegdheid'. In het huidige kader van de discussie lijkt het vanzelfsprekend te zijn dat deze drie zaken aan elkaar geknoopt worden, maar dit korte historische overzicht leert ons juist dat het ambt niet altijd het springende punt geweest is.

Bij Sojourner Truth was het haar goddelijke roeping die haar aanspoorde tot het verkondigen van het evangelie en haar strijd tegen slavernij. Met andere woorden: deze vrouwen maakten gebruik van de ruimte die hun interpretatie van de Bijbel bood om ook buiten de gevestigde kerkelijke kaders het goede nieuws te verspreiden en trouw te blijven aan hun roeping.

Het hermeneutische overzicht laat zien dat deze vrouwen zich het oer-reformatorische grondbeginsel toe-eigenden om de Bijbel zelf te lezen en zelf conclusies te trekken over wat de Bijbel zelf schreef over hun roeping om het evangelie te verkondigen.

Noten

- ¹ Karin Amatmoekrim (2018). Sojourner Truth is een icoon in de VS. Zoveel eer verdient ze hier ook. *De Correspondent*, 19 mei 2018.
- ² Deze schets is gebaseerd op: Brekus, C.A. (1998). *Strangers and Pilgrims: Female Preaching in America, 1740-1845. Gender and American Culture*. Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press, en haar samenvattende artikel: Female Preaching in Early Nineteenth-Century America (1999), 20-29, geraadpleegd via www.baylor.edu/content/services/document.php/98759.pdf
- ³ De autobiografie die Sojourner Truth gedictieerd heeft is integraal online te raadplegen. *The Narrative of Sojourner Truth, 1850*. digital.library.upenn.edu/women/truth/1850/1850.html
- ⁴ Online zijn een aantal tekstkritische versies van de toespraak 'Ain't I a woman' te vinden. Voor dit artikel heb ik gebruik gemaakt van: www.thesojournertruthproject.com
- ⁵ www.thesojournertruthproject.com
- ⁶ Brekus, *Strangers and Pilgrims*, 151-152.
- ⁷ Henk Folkers, Maaïke Harmsen, Almatine Leene (red.) (2016). *Zonen & dochters profeteren: man, vrouw & kerk*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- ⁸ Brekus, *Strangers and Pilgrims*, 219.
- ⁹ Eind 2019 ontstond er grote verontwaardiging toen aan John McArthur gevraagd werd wat als eerste bij hem opkwam als hij de naam Beth Moore hoorde. Hij antwoordde met: 'Go home'. Hij heeft deze uitspraak niet teruggenomen maar trok des te feller van leer tegen sprekende vrouwen. De opmerkingen van John McArthur zijn hier te vinden. www.youtube.com/watch?v=NeNKHqpBgcg Zie www.christianpost.com/news/john-macarthur-clarifies-views-on-beth-moore-women-preachers-empowering-women-makes-weakmen.html voor een overzicht van de controverse.
- ¹⁰ Op het moment van schrijven is haar laatste tweet het volgende: 'My list of reasons why I am a Christian: 1 Jesus 2 Jesus 3 Jesus 4 Jesus 5 Jesus 6 Jesus 7 Jesus 8 Jesus 9 Jesus 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 ...' twitter.com/BethMooreLPM/status/1221073685693509632 (26 januari 2020)

Eleonora (dr. E.D.) Hof is predikant van de Verenigde Protestantse Kerk in Ieper (België). Zij promoveerde in 2016 in de Missiologie aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam.
E eleonora.hof@gmail.com

Anette Sprotte, PKN
Leusden: 'Betekenis
geven aan de bijbelse
verhalen in de context
van het hier en nu.'

Preken als schilderen

Als een preek schilderen met woorden is,
dan zou ik willen kunnen preken zoals Kees Verweij schilderde.

Kees Verweij (1900-1995) tekende al op jonge leeftijd. 'Niemand kan op eigen kracht leven', zei hij, 'om vandaar uit een eigen plaats te veroveren.' Alles begint bij hem met kijken. Kijken naar de realiteit. Dit getuigt van eerbied voor wat het oog te zien krijgt.

Wie preekt, herkent de parallellen. Alles begint met lezen, met eerbied voor een tekst, een bijbel-fragment (of een gedicht). Niemand kan op eigen kracht preken. Een eigen plaats heeft Verweij veroverd, met name met zijn atelierstukken. Hier wordt zijn schilderkundigheid gevierd in een explosie van vorm en kleur. Grote doeken, die ontstonden in zijn atelier (zijn kosmos) waar voorwerpen verzameld werden en rondslingerden. Pannen, lampen, schalen, gipskoppen, potten. Tot ze op een tafel werden gerangschikt, en met toevoeging van lappen en bloemen de mise-en-scène werden voor een nieuw stilleven.

Wie preekt, herkent de parallellen. De woorden, de inzichten, de vergezichten en de gelaagdheid van een tekst zijn als een kosmos en vragen om een zorgvuldige verkenning. Verweij zegt over deze atelierstukken: 'Ik doe dit niet om in de rommel te zitten, maar omdat ik gemerkt heb dat vanuit deze toestand van vergaandheid en van stof en schimmel, kleinodiën en kristallen opgedolven worden die kostbaarder zijn dan al het opgeruimde en gestroomlijnde van de moderne tijd. Hoe langer je kijkt, hoe meer vormen en kleuren lijken te verschijnen. Ze geven zich niet zomaar prijs. Het licht komt uit de schaduwen, het is een wonder dat er zoveel kleur is in die donkere partijen. Dat zie je niet altijd, dat openbaart zich als ik bezig ben.'

Wie preekt, herkent de parallellen. Preken zet een licht op wat vergeten wordt, delft op wat wordt geringerschat, weet het weerloze op waarde te schatten. En al schrijvend en sprekend ontdek je kleur in donkere hoeken. Als een openbaring.

Als een preek schilderen met woorden is,
dan zou ik willen kunnen preken zoals Kees Verweij schilderde.

Kees Verweij, 'Atelierinterieur' >

